

DİLDEKİ CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Analysis on Sex and Gender Indicators in Language

Lyazzat NAKHANOVA*

Öz

Sosyal ve kültürel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet farkları ve özellikleri çağdaş toplumun en ilgi çeken meselelerinden biridir. Farklı bilim alanlarında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilişki disiplinler arası çalışmaların son yıllardaki artışı dikkat çekmektedir. Bu makalenin genel amacı cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve dil ilişkileri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır. Dil, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan ve anlam kazanan bazı görüş ve düşüncelerin aktarılmasıyla beraber bunlar üzerine temellenen teorik yaklaşımlar ve kuramlar üzerinden söz konusu olgular arasındaki bağlar incelenmeye çalışılmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet ve cinsiyet olgularının dilin fonetik, morfolojik ve leksik düzeyindeki göstergelerinin tespit edilerek incelenmesi de bu çalışmanın amaçları olarak sayılmalıdır. Nitekim çalışmanın sonucunda dilin ses düzeyindeki cinsiyet göstergelerinin genellikle kadın ve erkek biyolojik ve fizyolojik altyapısından kaynaklanan cinsiyet farklılıklarına dayandığı; dildeki cinsiyet göstergelerini içeren gramer kategorilerinin toplumun diyalektik dünya algılayışı üzerine kuruldukları; dilin leksik düzeyinin, toplumsal cinsiyet göstergelerini anlamsal çağrışımlarında içermesi, leksik boyutun üstün cinsiyet işaretili düzey üzerinde kurgulandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: dil, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, dilbilim, gösterge.

ABSTRACT

Socially and culturally constructed gender differences and characteristics are one of the most interesting issues in modern society. In recent years, attention has been drawn to the increase in interdisciplinary research on gender and gender relations in various fields of science. The overall aim of this article is to assess gender, gender, and language relations. Along with the transfer of some views and thoughts that have formed and gained meaning in the context of language, gender and gender, the links between the aforementioned phenomena have been tried to be examined through the theoretical approaches and theories based on them. Thus, determining

* Dr. Öğr. Üyesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir/Türkiye. E-posta: lnakhanova@nevsehir.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4273-1170.

and examining the “phonetic, morphological and lexical“ level indicators of gender and gender phenomena should be counted as the aims of this study. As a matter of fact, as a result of the study, it was concluded that the gender indicators in the sound level of the language are generally based on gender differences arising from the biological and physiological infrastructure of men and women; that grammatical categories that include gender indicators in language are based on society’s dialectical perception of the world; It has been determined that the lexical level of the language includes gender indicators in their semantic connotations, and the lexical dimension is constructed on the level with the superior gender sign.

Keywords: language, sex, gender, linguistics, indicator.

Giriş

Sosyal ve kültürel olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet farkları ve özellikleri çağdaş toplumun en ilgi çeken meselelerinden biridir. Farklı bilim alanlarında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilişki disiplinler arası çalışmaların son yıllardaki artışı dikkat çekmektedir. Feminist teorinin temelini atan Simone de Beauvoire (1949), Luce Irigaray (1985), Julia Kristeva (1981), Hélène Cixous (1976), Judith Butler (1990), C. West ve H. Zimmerman (1975) gibi feminist filozofların “toplumsal cinsiyeti” doğuştan sahip olunan değil, insanın kendine biçilen “rol” veya psikolojik, kültürel ve sosyal yollarla elde edilmiş bir “statü” olarak tanımlamaları, kadın veya erkek olmanın toplumsal bir ürün olduğunu göstermektedir. Ancak cinsiyet biyolojik; toplumsal cinsiyet toplum merkezli düşünülürken, toplumsal cinsiyet [gender] ve cinsiyet [sex] ilişkisi meselesinden kaynaklanan çekişmelerin, farklı görüşlerin ve teorilerin bulunması bu ayrımın aslında tam anlamıyla biyolojik cinsiyetle iç içe olduğunu, biyolojik cinsiyetin nerede bitip toplumsal cinsiyetin nerede başladığının belirsizliğini göstermektedir. Örneğin, toplum tarafından biçilen kadın imajı büyüme, gelişme, metabolizma ve üreme dâhil olmak üzere vücudun birçok işlevini düzenleyen ve davranışlarını etkileyen hormonlarla ilişkilidir. Hormonlar organik bileşikler olarak kadınları hem biyolojik hem psikolojik açıdan erkeklerden farklılaştıran etkidir (Short et al. 2013). Bu demek oluyor ki toplum tarafından biçilen rollerin bedenlerimizle doğrudan ilişkili olmasa da bireyin anatomisi, kromozomları ve hormonlarının, onun mesleğini ve konuşma stilini dolaylı yoldan etkilemesi toplumsal cinsiyet ve cinsiyetin kesişme noktasıdır. Cinsiyet esas olarak üreme potansiyeline dayanan biyolojik bir sınıflandırma iken toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin sosyal göstergesi olarak cinsiyet farklılıkları üzerine kuruludur.

Peki dil, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet meselesinin neresindedir? Dil toplumla birlikte meydana gelmiş kavramları belirten göstergeler dizgesi olarak toplumla çok yakından ilişkilidir. Toplum tarafından kullanılan dil, insanların zihninde tasavvur ettiği kavramları göstergelere dönüştüren en üstün sistemdir (Peirce, 1998; de Saussure, 1959; Morris, 1946, Jakobson, 1978; Lacan, 1973; Eco, 1976). Farklı cinsiyetlere sahip insanlardan oluşan toplum, zihnindeki fiziksel görünümünü, içsel durumlarını, duygularını, fikirlerini, dünyaya karşı tutumunu, nesnel ve nesnel olmayan kavramlarını, doğasını, ilkesini, tüm yapısını dil diye adlandırılan göstergelere aktarabiliyorsa işte bu nokta da dilin, cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin buluştuğu yer biçiminde ele alınabilir. Bu makalenin genel amacı cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve dil ilişkileri üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır. Dil, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan ve anlam kazanan bazı görüş ve düşüncelerin aktarılmasıyla beraber bunlar üzerine temellenen teorik yaklaşımlar ve kuramlar üzerinden söz konusu olgular arasındaki bağlar incelenmeye çalışılmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet ve cinsiyet olgularının dilin fonetik, morfolojik ve leksik düzeyindeki göstergelerinin tespit edilerek incelenmesi de bu çalışmanın amaçları arasındadır.

1. Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet ve Dil İlişkisi

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk kez antropologlar ve psikologlar tarafından yapılmıştır. 20. yüzyılın ortalarında antropolog Margaret Mead çeşitli kültürlerde kadın ve erkek arasındaki farklı ilişki modellerini inceler. Ona göre insanların aile ve toplumda roller yüklenmesi, insanlardan oluşan toplulukları hayvanlar dünyasından ayıran en önemli niteliklerdir (Mead, 2003). Toplumsal cinsiyet kavramı Sigmund Freud, Jacques Lacan, Simone de Beauvoir gibi teorisyenlerin çalışmalarında psikanalitik teori açısından yorumlanmasına rağmen İngilizcede bu kavramı karşılayan Latince kökenli “gender” kelimesi bilimsel terim olarak ilk kez 1968 yılında psikiyatrist Robert J. Stoller tarafından yayınlanan *Sex and Gender* [Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet] adlı çalışmada bilim dünyasına sunmuştur (1968). Stoller’in toplumsal cinsiyet kavramında “biyolojik” ve “kültürel” bileşenleri ayırma önerisi cinsiyet ile ilgili araştırmalarda özel bir eğilimin oluşmasına ivme kazandırmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının ilk aşaması antropolog, psikiyatrist ve psikanalistlerle ilişkili olmasına rağmen kadın hareketi ve “kadın araştırmaları” ile çağdaş feminist teorinin gelişimi, toplumsal cinsiyet çalışmalarının ve bu kavramın yayılmasında kilit rol oynamıştır. Fakat toplumsal cinsiyet çalışmaları hem kadınların hem de erkeklerin çeşitli yaş, sosyo-kültür ve ırk gruplarındaki deneyimlerinden ortaya çıkan çok daha

geniş bir yelpazedeki sorunlarını ele alması nedeniyle farklı kavramların, metodolojilerin ve teorilerin oluşmasına zemin hazırlamış, gittikçe feminizm ve kadın çalışmalarıyla ayrı ele alınmaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının ortaya çıkması ve gelişmesiyle, insanın özü, anlamı ve amacı gibi sorunlar, sosyo-cinsel roller bağlamında disiplinler arası bir nitelik kazanır. Kadın ve erkeğin toplumdaki konumu ile ilgili postmodern fikirlerin ortaya çıkması da genetikçilerin, etnologların, filozofların, tarihçilerin, sosyologların, filologların dikkatini bu yöne çeker. Böylece toplumsal cinsiyet konuları bilim dünyasının antropoloji, sosyoloji, psikoloji, dilbilim, edebiyat, sanat gibi çeşitli disiplinlerinde var olan yöntem ve yaklaşımları çerçevesinde çalışılmaya başlanır. Bugün toplumsal cinsiyet araştırmaları, tüm sosyal fenomenlerin ve süreçlerin bir cinsiyet boyutuna sahip olduğu kabulüne dayanmaktadır. Buna göre toplumsal cinsiyet sorunları, kadın ve erkeğin hem kişilerarası etkileşimlerinde hem de aile, eğitim, istihdam, bilim, siyaset, din, dil gibi toplumun ana sistemlerinde görülmektedir.

Dilbilimde “toplumsal cinsiyet” [gender] terimi insan cinsiyetini dillerin yapısına endeksleyen gramer kategorisi olarak tanımlanırken (Franceschina, 2005) son yirmi yılda dil ve toplumsal cinsiyet çalışmaları esasında dil kullanımının birçok farklı boyutu incelenerek toplumsal cinsiyet ve dil arasındaki etkileşimle ilgili çeşitli hipotezler sunulmuştur. Dil ve toplumsal cinsiyetle ilgili kuramlar “özcü” ve “inşacı” olmak üzere iki etkili görüş kapsamında değerlendirilmektedir. “Özcü” görüş tarihsel bakış açısından “inşacı” görüşten önce gelen bizim de daha önceden bahsettiğimiz gibi toplumsal cinsiyetin cinsiyete dönüştüğü ölçüde biyolojik cinsiyet temelinde açıklanabildiğini savunan görüştür (Chapkis, 2013; Kessler & McKenna, 1978; Bornstein, 2016). Özcü görüşe göre doğadaki dişil ve eril bipolar ikili karşıtlık gibi toplumda da erkek ve kadın kategorilerinin aslında örtük olarak homojen, zıt, sabit, değişmez dağılımda olduğu varsayılmaktadır. İnşacı görüşü diğerlerinden ayırtıran temel farklılık etnisite, yaş ve sınıf gibi tüm sosyal kategorilerin ayrı bir kategoride ele alınırken bunların cinsiyetten bağımsız işlediği düşüncesidir (Bem, 1993; Flax, 1987; Deaux & Major, 1990). Amerikalı dilbilimci William Labov’un toplumsal cinsiyeti statik değil akışkan biçimde kavramsallaştırması toplumsal cinsiyetle ilgili her şeyin “inşa edilmiş” olarak görüldüğünü vurgulamaktadır (Labov, 1963, 1991). Toplumsal cinsiyetin “inşa edilmiş” doğasıyla ilgili pek çok görüş oluşmuştur. Her iki görüşün birleşimi temelinde, dil ve cinsiyet arasındaki ilişki üzerine Eksiklik Teorisi,

Hâkimiyet Teorisi, Köktenci Teori, Fark Teorisi, Cinsiyete Dayalı Dil Reformu Teorisi, Göstergibilim Teorisi gibi birtakım teoriler geliştirilmiştir.

Eksiklik Teorisi (Deficit Theory) kadın dilini erkek dilinin “eksik” bir versiyonu olarak değerlendiren, dil ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin özcü görüşüne dayanan bir yaklaşımdır. Sigmund Freud’un kadın cinselliği üzerine fikirlerini destekleyen Simone de Beauvoir’ın kadınları “ikinci cins” biçiminde etiketlemesi aslında postmodern felsefedeki Eksiklik Teorisini açıkça özetler (de Beauvoir, 2009). Dilbilimde Eksiklik Teorisi ilk olarak Danimarkalı Otto Jespersen’in çalışmasının “Kadın” başlıklı bölümünde ele alınmıştır. Jespersen’e göre, kadınların konuşması erkeklerin “kaba” konuşma kalıplarından farklı olarak “basit ve muhafazakâr”dır. Bununla birlikte söz konusu araştırmada kadınların dil kullanımında sınırlı ve daha az kapsamlı kelime dağarcığına sahip olduklarına, nispeten daha fazla “örtmece” ve kibar biçim kullandıklarına, ayrıca sistematik biçimde küfürden kaçındıklarına ve sözlü tabuya maruz kaldıklarına değinilmektedir (1922). Benzer bir araştırma Amerikalı dilbilimci Robin Lakoff tarafından yapılmıştır. Lakoff kadınların sözlü ifadelerindeki eksikliğin/yetersizliğin toplumdaki beklentiler, eşitsizlik ve marjinalleşmelerden kaynaklanan bir durum olduğunu belirtmektedir (Lakoff, 1975). Lakoff’un varsayımları daha sonra Dubois ve Crouch (1975), Eakins ve Eakins (1978) ve Holmes (1985) tarafından yapılan dil ve toplumsal cinsiyet araştırmalarına yol açmıştır. Lakoff’un dil bulguları İngilizce dışındaki diller (Japonca ve Yeni Zelanda İngilizcesi) üzerine araştırmaları da harekete geçirmiştir (Shibamoto, 1985; Holmes, 1985). Genel olarak, Eksiklik Teorisi sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinleri kapsayacak şekilde çok daha geniş kapsamlı çalışmalarda görülmüştür.

Hâkimiyet Teorisi’ne (Dominance Theory) göre, erkekler ve kadınlar arasındaki dilsel farklılıklar, dildeki erkek egemenliğinden kaynaklanırken cinsiyetler arasında eşit olmayan güç ilişkileri tarafından tetiklenir. Bu durum da toplumda erkeklerin kadınlar üzerindeki siyasi ve kültürel egemenliği gerçeğini yansıtmaktadır. William O’Barr ve Bowman Atkins (1980) makalelerinde Amerikan mahkemelerinin 1980 yılı çalışma sonuçlarını inceleyerek cinsiyet ilişkilerindeki iktidarın dil kullanımlarında merkezi bir yer tuttuğuna değinirler. Kadınların dilsel anlamda “köşeye sıkışan” taraf biçiminde görünmesinin kanıtı, onların konuşma sürecinde kesintiler, örtmeler (Zimmerman ve West, 1975), semantik derogasyonlar (leksik ve semantik asimilasyonlar) (Schultz, 1990) yaşamalarıyla birlikte diyalog esnasında konuşmayı üstlenmedeki başarısızlıklarıdır (Fishman, 1983). Hâkimiyet Teorisi, Eksiklik

Teorisinden daha az tartışmalı olmasına rağmen postmodern felsefede bu teoriyle ilgili eleştirel görüşler de bulunmaktadır.¹

Köktenci Teori (Radical Theory) Sapir-Whorf'un dilin doğası hipotezine dayanan (insanlar dünyayı kullandıkları dilsel ifadeler aracılığıyla görürler ve bu dünya erkek merkezli olmasından dolayı ataerkil toplumlarda diğer kaynakları kontrol ettikleri gibi dili de kontrol ettikleri iddiası) dilsel determinizmin temelini oluşturan yaklaşımdır. Köktenci Teorinin temsilcilerden biri Dale Spender'in çalışmasında erkeklerin dili tarihsel olarak nasıl inşa ettiklerinden, insan kelimesinin hem erkekleri hem de türü belirtmek için nasıl kullanıldığından, Tanrı'nın nasıl her zaman erkek biçiminde görüldüğünden söz edilmektedir (1980). Bununla birlikte İngilizcede, kadınların deneyimlerini ifade eden sözlüksel öğelerin yokluğundan dolayı "kadın dili" oluştuğu da varsayılmaktadır.

Fark Teorisi (Difference Theory) kadın dilinin erkek dilinin kusurlu bir versiyonu değil, ondan farklılık gösteren bir dil olduğu düşüncesinden yola çıkar. Bu teori büyük ölçüde Daniel N. Maltz ve Ruth A. Borker'in (1982) ve John J. Gumperz'in (1982) çalışmaları temelinde kurulur. Bu araştırmalarda iki kültür modeli biçiminde adlandırılan görüş, kadın ve erkeğin gelişme ve büyüme sürecinde aynı şekilde sosyalleşmedikleri için konuşma kalıplarını farklı yollardan edindikleri varsayımına dayanmaktadır (Tannen, 1990). Fark Teorisi, ikili² yaklaşımlar barındırmasına rağmen kadınların davranışları ve tarzlarının dildeki yansımalarının, toplumun "köşeye sıkıştırılan", "kaybeden" veya "eksik" olan tarafı değil olumlu, işbirlikçi yani biçiminde nitelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Cinsiyete Dayalı Dil Reformu Teorisi (Gender-based Language Reform Theory) aslında feminist teorisyenler tarafından dilin erkek merkezli bir dünya görüşünü kodladığı ve gerçeği temsil etmede tarafsız yolu çizmediği varsayımlarına dayanarak ortaya koyulmuştur. Deborah Cameron, çalışmasında Labov'un sosyal etkenlerin dil değişikliği üzerindeki etkisine ilişkin düşüncelerinden yola çıkarken, dildeki eril terimlerin nötr olanlarla değiştirilmesi ve tarafsız terimler oluşturulması gibi dil reformları ile insan ırkının dışı yarısının da eşit biçimde dile dahil edilmeye çalışılmasını dilin cinsiyetçi niteliğinden kurtulmanın yolu olarak savunur (1992). Ne var ki cinsiyetçi

¹ İktidarın tam olarak ne olduğuna veya nasıl oluştuğuna dair sorular, "iktidarın" değişken bir yapıya sahip olması, hayat boyunca birçok biçimde gerçekleşmesi söz konusu Hâkimiyet Teorisinin eksiklerinin olduğunu göstermektedir (Henley & Kramarae, 1991).

² Fark teorisinin "eşit ama ayrı", "belirtmek ama suçlamamak" gibi ikili yaklaşımı Henley ve Kramarae, Troemel-Ploetz, Freed ve Uchida tarafından eleştirilmektedir.

dilin sadece bir dil sorunu olmaması ve cinsiyetsiz ifadelerin dilde bulunmasının bunların tarafsız bir şekilde kullanılacağı ve yorumlanacağı anlamına gelmemesi söz konusu reformların sorgulanmasına yol açmıştır (Graddol & Swann, 1989). Bazı reform önlemlerinin etkisiz kalması insanların söylediği ve kastettiği şeyler kontrol edilememesinden (Cameron, 1992), bu sorunun bireyin değil toplumun meselesi olmasından kaynaklanmaktadır. Dilsel anlamların toplumun değerleri ve tutumları tarafından belirlenmesi, başlangıçta cinsiyetçi olmayan ve tarafsız olarak tanımlanan terimlerin cinsiyetçi bir toplumun ya da kültürün “ağzında” tarafsızlığını kaybetmesi ve böylece nötr olmaktan çıkması da yine reformların beklenen etkiyi gösterememesinin gerekçelerindedir (Eckert & McConnell-Ginet, 1992). Labov’a göre belirli bir dilsel yeniliğin yayılması için değişime öncelik edecek sosyal grubun statüsü önemlidir (Labov, 1991). Onun gözlemlerinden yola çıkarak, en yüksek statülü grup iletişim ağının çeşitli kurumlarını kontrol ederek sonunda değişen formu damgalamaya eğilimlidir. Bu demek oluyor ki cinsiyete dayalı dil reformunun başarısı aslında toplum içindeki yüksek statülü grupların cinsiyetçi veya cinsiyetçi olmayan değerleri ne ölçüde benimsediğine göre belirlenmektedir.

Göstergebilim Teorisi (The Theory of Semiotics) kapsamında dil, “kavramları belirten göstergeler sistemi” olarak karmaşık ve çok yönlü bir kategori olarak tanımlanır ve büyük ölçüde Jacques Lacan’ın kısmen yapısal antropoloji ve dilbilim bulguları üzerine kurulan psikanalitik teoriye dayanmaktadır. Fakat Lacan’dan önce göstergebilim dalı birçok felsefecinin ve dilbilimcinin görüşleri altında şekillenmiştir. Bu süreç göstergebilimin bir bilim dalına dönüşmesini sağlayan Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce’le başlar. Peirce, Immanuel Kant’ın felsefesinden etkilenerek ortaya koyduğu “her düşünce bir göstergeyi temsil etmektedir” biçimindeki “pansemiyotik” bir dünya görüşüne bağlı kalarak göstergenin ortaya çıktığı alan “toplumsal” ise dilin gösterge olarak toplumsallıkla anlam kazandığını vurgulamaktadır (Shapiro, 2002). Peirce’i bilim dünyasına takdim eden ve göstergebilim ile ilgili görüşlerini sunan Charles William Morris de neopragmatizm olarak bilinen felsefi bakış açısı kapsamında dilin bir gösterge olarak toplumsal davranışla ilişkisi üzerine görüşlerini sunmuştur (Rochberg-Halton & McMurtrey, 1983). Pierce ile aynı çağı paylaşmış fakat Avrupa göstergebilim çizgisinin öncüsü olan İsviçreli Ferdinand de Saussure’ün teorisinin özü ve birincil odak noktası ise dili, insanlık dünyasında var olan birçok gösterge sisteminin en üstünü biçiminde konumlandırmasıdır. Saussure’e göre dil, gösterge olarak insan zihninin faaliyetinden kaynaklanan, dil

kodlarıyla ifade edilen ve iletişim sürecine dâhil olan bireyler tarafından karşılıklı veya ortak olarak anlaşılıp kabul edilen geleneksel sisteme tabi ve belirli bir sınırlaması olan bir evrendir (Chandler, 2002: 26).

Zamanla göstergebilim çok farklı yönlerde geliştikçe Pierce'in mantıksal yaklaşımından esinlenen Thomas Sebeok ve John Deely gibi Amerikan göstergebilimciler ise jestler veya hayvan dilleri gibi çeşitli sözel olmayan sembolik sistemleri araştırma konusu hâline getirdiler (Sebeok, 1977; Deely, 2010). Avrupa'da ise yapısalcılık, dil ve söz gibi karşıtlıklar üzerinde kurulan Saussure'ün teorisinden etkilenen göstergebilimcilerin arasında Claude Levi-Strauss, Michael Foucault, Umberto Eco, Jacques Derrida, Jacques Lacan, Roland Barthes gibi isimler önemli bir yere sahiptir. Dil ve göstergebilim ile ilgili postmodern kuramların arasında Lacan'ın yapısal-semiyotik görüşleri diğerlerinden farklılık gösterir. Onun, bireyin doğal yaşam düzeyinden kültürel değişim düzeyine, başka bir deyişle yasaların, dilin ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin sembolik düzeyine geçişini insanlaşma süreci olarak görmesi, dil ve toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan Göstergebilim Teorisinin ortaya konulmasını sağlamıştır. Lacan'ın dil kuramındaki semiyotik anlayışında her bir gösterge gibi kelimeler de değişken, metaforik-metonimik bir yapıya sahiptir. Lacan, kelimenin ancak cümle tamamlandığında anlam kazandığını, kelimenin kelimeler bağlamında tanımlandığını savunur (Lacan, 1977). Bu görüşe göre dildeki cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkması dilin metaforik-metonimik yapısından kaynaklanır ve cinsiyetçi bir toplumun söz varlığında cinsiyetsiz sözler de cinsiyetçi anlamlar kazanır.

Yukarıda verilen dil ve cinsiyet teorilerinin genel değerlendirmesi, son 40 yılda gerçekleştirilen dil ve toplumsal cinsiyet araştırmalarına ilişkin incelemelerin dizgesi, dil ve toplumsal cinsiyet bağlamının doğasının daha iyi anlaşılması amacıyla sunulmaktadır. Kadın ve erkek dilindeki farklılıklar çeşitli dillerde farklı (fonetik, morfolojik, leksik, söz dizim) düzeylerde kendini göstermektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar yalnızca özcü veya yalnızca inşacı görüşler kapsamında oluşan dil ve toplumsal cinsiyet kuramları üzerinden nitelendirilmemektedir. Hatta her bir düzeyde oluşan farklılıkları tek bir kuram üzerinden açıklamamız mümkün değildir. Burada değinilen kuramlar birbirlerinin boşluklarını, eksikliklerini giderdikleri için cinsiyetin dildeki izleri ve farklı yollarla oluşma nedenlerini de ancak bütün olarak tüm kuramların penceresinden bakarak açıklayabiliriz. Ayrıca dilin bazı düzeylerindeki cinsiyet farklılıklarının kuramlarda açıklananlar dışındaki nedenlerden kaynaklandığı da belirtilmelidir.

2. Dildeki Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri

Dildeki toplumsal cinsiyet göstergeleri genellikle kadınlar tarafından telaffuz edilmesinin yasak olduğu kelimelerin (tabu), tanımlayıcı ifadelerin bulunmasıyla, onları yeni kelimelerle değiştirmek zorunluluğuyla veya konuşmada bazı harflerle ve işaretlerle “yumuşaklık” katılmasıyla, ses, vurgu, entonasyon özellikleriyle ilişkilidir. Etnografik verilerden birçok ilkel halk arasında kadınlar için erkekler tarafından kullanılan bazı kelimelerinin telaffuzu konusunda bir tabunun varlığı açık bir şekilde bilinmektedir. Örneğin, medeniyetin beşiği olarak tanımlanan en eski uygarlıklardan biri olan Sümerlerin dilinde “kadın dili” olarak tanımlanan özel bir “incelikli” lehçede kadınlara özel sözler olduğu belirtilmektedir (Lieberman, 1977). Bir diğer örnek de Japonlardır. Japonya’da 9-12. yüzyıl arasında saray ortamında farklı yazı sistemlerine ve farklı dillere dayanan erkek ve kadın edebiyatının oluştuğunu dil araştırmaları göstermektedir (Alpatov & Kryuchkova, 1980).

Bazı halklar arasında, kadın ve erkek dillerindeki farklılıklar çeşitli dinî ve kültürel faktörler tarafından belirlenmektedir. Bu faktörler dünyanın birçok halkı arasında dilin cinsiyete göre farklılaşmasında baskın bir rol oynamaktadır. Örneğin, İslamiyet’in Türkler arasında kabul görmesi ve yayılması sonucunda Arap kültüründe görülen cinsiyet farklılıklarının Türk kültüründeki etkisi dilde de belirginleşir. Ayrıca, Kazakların sosyo-ekonomik yaşamının karakteristik bir özelliği, adet ile şeriatın birleşimidir. Yani söz konusu farklılıklar, İslamiyet’in, ataerkil yaşamının kalıntı biçimleri ile şeriatın içinde olan levirat, kalım³ gibi eski geleneklerin, örf-adetlerin ve sosyal kurumların kutlanmasıyla belirlenmektedir. İslamiyet’teki çok eşliliği tanımlayan şeriat hukuku 20. yüzyıla kadar Kazak kültüründe de yer almakla beraber kadınlar arasında eş statüsünü belirten “baybiyşe, en büyük (önemli) eş”, “toqal, ikinci eş”, “naqsüyer, üçüncü eş”, “aqqoltyq, dördüncü eş” için ilgili terimler kullanılırken erkekler için toplum içerisinde eş statüsü belirleyen herhangi bir adlandırmaya rastlanılmamaktadır.

Dilin cinsiyete göre farklılaşmasına diğer psikolojik ve sosyal faktörler de neden olabilir, örneğin, Lakoff’un bahsettiği, kadınların toplumdaki eşit olmayan konumu ve kadın ve erkeklerin farklı sosyal yönelimleridir (Lakoff, 1975). Örneğin Kazak gelinlerin eşinin akrabalarına (erkek ve kız kardeşlerine) isimleriyle doğrudan hitap edememesinden ötürü “şırağım-çırağım”, “jarqınım-ışığım”, “biykeş-genç kız” gibi isimlerin oluşması, bununla birlik-

³ Levirat - kocası ölen kadının, kocasının erkek kardeşlerinden birisiyle evlendirilmesi geleneği. Bk. (Çelik, 2022). Kalım ise gelinin ebeveynlerine veya akrabalarına ödenen bir fidyedir.

te kayınvalidesinin, kayınpederinin isminde bulunan kelimeleri günlük hayatında kullanmayıp adından türetilen başka kelimeler icat etmeleri veya eşinin ismi yerine “otağası-evin reisi”, “äkesi-oğlunun veya kızının babası” diyerek seslenmeleri Kazak toplumunda kadının erkekle aynı düzeyde olmadığına göstergesidir.⁴

Bir diğer örnek de Japon toplumundan verebiliriz. Orta Çağ Japon erkekleri Çin hiyerogliflerini kullanarak ticari ve dinî alanda bilimsel kelimeleri Çince'den alıntı yaparak eserler ortaya koyarken saray hanımları (hiyeroglif bilgisi kadınlar için uygunsuz olarak kabul edildiği için) Japon alfabesi hiraganu'yu kullanarak tamamen Japonca yazıp kendi edebiyatını oluştururlar. Belirgin bir eğitim ve yetenek sergilenmesine rağmen, kadınlar hiçbir şekilde erkeklerle eşit bir konumda olmadıklarından edebiyatları da erkeğe layık olmayan anlamsız bir meslek olarak kabul edilmiştir (Totman, 2005). Çağdaş Japonya'da da erkekler ve kadınların aynı şekilde yazmalarına rağmen eski gelenek kalıntıları konuşma dilindeki ayırt edici özellikleri barındırmaya devam etmektedir (Totman, 2005).

Hint-Avrupa dillerinden de örnek olarak sıfatların cinsiyete göre çekimindeki ek almasında erkek kategorisinin merkezli, esas olması Antik Yunan filozofların fallus merkezliliğinin felsefi ilkesinin temelini oluşturan ataerkil felsefi geleneğin oluşumu ile de ilişkilidir. Bunun sebebi eril –rasyonel, dişil-duygusal görüşünde olmalarıdır (Dorofei, 2009). Bazı Hint-Avrupa, Sami-Hami dillerdeki ataerkil merkezlik yaklaşımı dilin yapısına yansımakla beraber gramerin birçok düzeylerinde görülmektedir. Dolayısıyla birçok dilde⁵ erillik genellikle evrensel, birincil, üstün ve daha büyük olarak “üstün” kategoride yer alırken, dişilik ise onun ikincil, aşağı ve daha küçük versiyonu olarak kabul edilmektedir. Söz konusu bulgular Eksiklik, Hâkimiyet ve Köktenci Teorilerini destekleyecek dil durumlarını ortaya koymakta ve söz konusu

⁴ Buna benzer tabu kelimeler hususunda bk. (Yolcu, 2014).

⁵ Dilin yapısındaki bu ayrımın birçok kültürde ve toplumda var olduğu dile getirilebilir. Türk toplumunda da toplumsal cinsiyetler arasındaki farklar ikili karşıtlıklar yoluyla inşa edilirken bu karşıtlıklar üstün olan rol her zaman erkeğe atfedilir. Murat Gür, çalışmasında 1908-1923 arasında yayımlanan romanlarda erkeklığın ve kadınlığın nasıl tanımlandığını incelerken erkeklığın belirleyen, eyleme dönük ve “etkin” olarak tanımlanabilecek özelliklerken kadın hemen her zaman “pasif” konumda olduğuna değinmektedir (Gür, 2019). Ayrıca yine söz konusu dönem romanında zihin/beden ayrımı doğrultusunda zihin ile ilgili olan hemen bütün özellikler eril olana atfedilirken, bedensel özellikler dişilik ile bağdaştırılır. Bu karşıtlıkların bir diğer boyutu da Gür'e göre dönem romanında erkeğin kamusal alanla ilişkilendirilirken, kadının ev ile bağlantılı kurgulanmasıdır (Gür, 2019).

olguların birçok dil, kültür ve toplum için geçerli olduğunu gözler önüne sermektedir.

3. Ses Düzeyindeki Cinsiyet Göstergeleri

Dilin ses düzeyindeki eril ve dişil varyantların karşıtlığı, büyük olasılıkla, en eski dil farklılaşması türüdür. Bu farklılaşma kadın ve erkeğin biyolojik özellikleri temelinde oluşup zamanla toplum tarafından simgelenerek toplumsal gösterge olarak devam etmektedir. Örneğin, entonasyon (tonlama), ses bilgisinin bir parçası olarak dildeki cinsiyeti ifade etmenin en yaygın yollarından biridir. Tonlamanın cinsiyet belirleyici özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Dünyanın bütün dillerinde erkek ve kadın konuşmasındaki belirleyici fark ses perdesi farklılığından kaynaklanmaktadır. Genellikle daha çeşitli tonlama kalıpları kadın konuşmasıyla ilişkilendirilir (Wu & Childers, 1991). Lakoff kadınların daha yüksek perde aralığına sahip ve erkeklerden daha fazla yüksek tonlar kullanma eğiliminde olduğunu iddia etmektedir (1975).

Çok nadir de olsa kadınların ve erkeklerinin konuşma biçimlerinin kelimelerin fonolojik bileşiminde farklılık gösterdiği de söylenebilir. Fonolojik boyuttaki farklılıklara örnek olarak Ürdün'deki Filistin lehçesinin “hamze” (Al-Wer, 1991) ile belirlenen “yumuşaklık” nedeniyle “kadın dili” olarak algılanmasını gösterebiliriz. Yok olma tehlikesindeki Çukçice iki dil versiyonu ile yani “erkek dili” ve “kadın dili” olarak mevcuttur. Eril versiyonu ana dil, dişil olanı ek dil olarak algılanır. Çukçicedeki erkek dilinde /r/ kadın dilinde /ts/ sesine değişir. Örneğin “çok” anlamını veren “yarat” kelimesi kadın dilinde “yatsat” olarak telaffuz edilir (Dunn, 2000). Kuzey Amerika topraklarında yaşamış ve yok olma tehlikesindeki Yana dilinde de cinsiyet farklılıklarını gösteren özellikler bulunmaktadır. Örneğin, erkek dilindeki bazı kelimeler kadın dilinden daha uzundur: “ağaç” kelimesi bir erkek tarafından “ina” kadın tarafından ise “ih” şeklinde telaffuz edilir (Campbell, 1997).

Ses bileşiminde birbirinden farklı iki cinsiyet varyantında bulunan Polinezya grubuna giren Tangoa dilinden de örnek verebiliriz. “Göz” anlamını veren kelimeyi kadınlar “mata” erkekler “tata” şeklinde söyler (Dixon, 1991). Danimarkalı bilim adamı Otto Jespersen İngilizce üzerinde kadın ve erkeklerin telaffuzlarını analiz ederken, fonetik açıdan ele alındığında erkek ve kadın arasında telaffuz farkları olduğunu dile getirir. Örneğin “soft” kelimesi kadınlar tarafından /sɒft/, erkekler tarafından /sɔ:ft/ şeklinde telaffuz edilmektedir (Jespersen, 1926). Rusçada da “kadın dilinden” korunmuş kalıntılar görülmektedir. Örneğin köylerde, “kardeş” anlamındaki “брат” keli-

mesine “yumuşaklık” katmak amacıyla /r/ sesi /y/ sesi ile değişerek “бѣат” diye telaffuz edilmektedir. Rus dil bilimcilere göre erkek konuşmasında /a/, /o/, /u/, /i/, /e/ fonemlerinin vurgusuz konumunda sedasız ünsüzlerden sonra niceliksel ve niteliksel azalmalar olmaktadır. Kadın konuşmasında ise genellikle /a/, /o/ fonemleri yerine sedasız ünsüzlerden sonra ilk ön vurgulu hecede geniş, açık, uzun /a/ sesinin ortaya çıktığı belirtilmektedir (Zemskaya vd., 1993).

Yukarıda değindiğimiz hususları fiziki antropoloji bilimi ışığında aydınlatmak gerekirse insan sesi veya herhangi bir ses “şiddet, perde ve tını” biçiminde üç özelliğe sahiptir. Ses şiddeti ses tellerinin titreşimindeki enerjiye bağlıdır. Perde, özellikle ses tellerinin uzunluğu ve gerginliği ile belirlenir. Sesin tınısı çeşitli titreşim odalarının (boğazın, göğüs boşluğunun, ağızın) boyut ve şekillerine bağlıdır. Fiziki antropolojiye göre kadın ve erkek sesinin farklılığı gırtlak kasları (erkeklerde - 1,75 cm. kadında 1,25 cm.) ve ses tellerinin uzunluğu ile ilgilidir.⁶ Bahsettiğimiz fizyolojik farklılıktan dolayı ciğerlerden gelen hava gırtlaktan geçirildiği zaman ses dokuları farklı ton ve titreşimlerin meydana gelmesine neden olmaktadır (Smith, 1997). Bu yüzden telaffuzda kadın sesinin tınısı, hızı, duraklaması, ses uzunluğu erkeklerden daha farklıdır.

Kadın ve erkeklerin dillerindeki bu farklılığın bir diğer nedeni onların biyolojik özellikleridir. Hormonlar, bireysel gelişimin erken aşamalarında oluşan sinir sisteminin yapılarında cinsel özelliklerin oluşumunu ve davranışı etkileyen büyük etkidir (Anders, 2013). Örneğin kadınlarda estradiol hormon seviyesinin erkeklerden daha yüksek olması davranışlarda fark yaratmakta, kadınların konuşmada daha heyecanlı olmalarına sebep olmaktadır. Bu durumu kadınlar çeşitli duygusal tonlarını taşıyan dil araçlarıyla gösterir. Başka bir deyişle kadın dilinde daha fazla dudaksıllaşma⁷ (İng. labialisation), genizsilleşme⁸ (İng. nasalisation) kullanılmaktadır (Coates, 2013; Murray, 2020). Bu görüşün bir kanıtı olarak Peter Trudgill’in çalışmasındaki sosyal istatistik sonucunda Norveçli kadınların tüm sosyal gruplarda /n/

⁶ Antropologlar uzun tellerin evrimsel bir uyarılama olduğuna inanırlar: kalın sesin sahibi, ince sesin sahibinden daha büyük görünür ve bu nedenle doğal düşmanlar onunla iletişim kurmaktan korktuğunu ifade ederler (Kottak, 2014).

⁷ Yuvarlak ünlüler yanındaki ünsüzlerle dudak ünsüzleri yanında bulunan ünsüzlerin boğumlanma noktaları bakımından dudak ünsüzüne dönüşmesi olayı (Korkmaz, 1992).

⁸ Geniz ünsüzlerinin benzeştirme yolu ile yakınındaki ünsüzleri kendi boğumlanma noktasına çekmesi olayı (Korkmaz, 1992).

yerine /ng/ fonemini erkeklerden daha fazla kullanmasını gösterebiliriz (Trudgill, 1974).

Sonuç olarak dilin fonetik düzeyinde kadın ve erkek arasındaki farklılıkların bir standardı olmamasına karşı bunların dilde mevcut olduğu söz konusu örneklerden ve yukarıda sunulan verilerden yola çıkarak anlaşılabilir. Kadın ve erkek dilinin fonemik bileşimi aynı olarak görünse de biyolojik ve sosyolojik bazı etkenler değinilen farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle kadın ve erkek dillerindeki tonlama farklılıklarının çoğu dilde görülmesi dildeki entonasyon meselesinin toplumsal cinsiyet göstergesi olarak daha fazla araştırmayı gerektirdiğini göstermektedir.

Yukarıdaki bahsettiğimiz örneklerden yola çıkarak aslında çoğu dilde tamamen bir “kadın dili” veya tamamen bir “erkek dili” söz konusu değildir. Mutlak farklılıkları içeren kadın ve erkek biyolojisi ve fizyolojisiyle, sonrasında öğretilmiş davranışlarıyla ilişkilendirilen konuşma stillerinin oluştuğu görülmektedir. Birçok toplumda erkek konuşması daha resmî olduğu için esas dil biçiminde algılanırken kadın konuşması, gayri resmi değişiklikler katmasıyla farklılık gösterdiği için ‘diğer’ dil olarak etiketlenir.

4. Gramer Düzeyindeki Cinsiyet Göstergeleri

Dildeki cinsiyetin göstergesi olan dil bilgisel cinsiyet kategorisi, Hint-Avrupa, Hami-Sami, Dravid, Kuzey Kafkas, bazı Afrika (Nijer-Kongo), Avustro-Asya dillerinin birçoğu, Amerikan (İnga ve Algonkin) dillerinin gramer yapısının karakteristik bir özelliğidir (Corbett, 2013). Genellikle bahsettiğimiz dillerin gramerinde cinsiyet kategorisi üçlü olmak üzere semantik, morfolojik ve sözdizimsel işlevleri yerine getirmektedir. Örneğin, isimler için cinsiyete göre sınıflandırma, üçüncü tekil şahıs zamirleri için ise art gönderim (anaphora)⁹ sözcük türlerinin çekimsel işlevleridir.

Cinsiyeti gramer yapısından gözlemleyebildiğimiz bu dil ailelerinde isimleri sınıflandırma işlevindeki cinsiyet kategorilerinde bir ortaklık yoktur.¹⁰ Aynı aileden olan dillerde bile cinsiyet kategorilerinde üç cinsiyetli sistemler (Slav dillerinde) veya iki cinsiyetli sistemler (Roman ve İran dillerinde) görülmektedir. Hint-Avrupa dil ailesine giren Rusça ve Almanca üç (dişil, eril

⁹ Anaphora, bir göstergelyi bir göndergeye bağlamak şeklinde tanımlanan gönderim (referenç) (Vardar, 2002).

¹⁰ İngilizcede cinsiyet kategorisi gramer açısından tarihi sebeplerden dolayı kalkmış veya gizlenmiş olması dilbilimde birçok tartışmalara yol açtı. Dilbilimcilerin büyük çoğunluğu, bu kategorinin sadece Eski İngiliz döneminde olduğunu ve zamanla ortadan kalktığı görüşündedir (Burnley, 1992).

ve nötr) cinsiyetli sisteme sahip iken Fransızcada eril ve dişil olmak üzere iki cinsiyetli sistem bulunmaktadır (Kerimoğlu ve Doğan, 2015). Çağdaş İngilizcedeki cinsiyet kategorisi biyolojik cinsiyete bağlıdır ve yalnızca zamir biçimlerinde, türetme eklerinde ve söz diziminde bulunmaktadır. Bahsettiğimiz dillerin iki veya üç cinsiyet kategorilerinin olması aslında Hint-Avrupa dillerinin cinsiyet sisteminin prototipi dişil, eril ve nötr olmak üzere üç kategori içerdiğini göstermektedir. Örneğin, ölü dil olan Latince ve çağdaş Yunancada üç cinsiyetli sistemin (femenine-dişil, masculine-eril ve neuter-nötr) olması bu hipotezi kanıtlamaktadır (Mastropavlou & Tsimpli, 2011).

Lakin dünyadaki tüm diller kategorize etmede aynı görüşü sergilememektedirler.¹¹ Birçok dilde, dilbilgisel cinsiyetin olmaması kategorize etme eğiliminin cinsiyete göre değil, farklı bir dünya algısına göre şekillendiğini göstermektedir. Örneğin, Çin-Tibet, Ural-Altay, Kartvel dilleri ile Kuzey Amerika'daki bazı yerli dillerin cinsiyeti esas almadan, kendine ait dünya görüşü ile cinsiyet dışındaki ölçütlere göre kategorize etme eğiliminde olduklarını, canlı ve cansız ayrımını esas aldıklarını görüyoruz. Bu kategorizasyon farklılıkları insanoğlunun, duyuşal deneyimi gruplar hâlinde organize etme yeteneğinden kaynaklanmaktadır (Frye vd., 1995). Aristoteles'e göre insanlar gerçeklik hakkındaki bilgiye kategoriler aracılığıyla ulaşabilirler, dolayısıyla kategoriler gerçeklik hakkındaki çeşitli mantıksal akıl yürütme envanteridir (Ackrill, 1963). Tabi her şeyin envanterini sağlayan ideal kategoriler sisteminin geleneksel Antik Yunan filozoflarla gerçekleştiği şüphesizdir. Fakat bilim yolunda atılan adımlardan önce çevresi ve dünya görüşüne göre şekillenen kategorize etme yeteneğinin en eski toplumlarda da olduğunu görüyoruz. Fransız dilbilimci Antoine Meillet'e göre en eski toplumlar, dünyayı algılayış biçimine göre çevresini büyük olasılıkla insan (human), hayvan (animal) ve nesne (object) olmak üzere üç sınıflı sisteme göre ayırt etmektedir ve bu sistem de dile yansımaktadır (1903). Bu üçlü sistemden yola çıkarak bazı toplumlarda başlangıçta canlı ve cansız karşıtlığı, bazı toplumlarda ise canlı olan "insan" kategorisinde erkek ve kadın ayrımını gerçekleştirdi. Bu ayrım eski Çin felsefesinden örnek alınarak, diyalektik geleneksel yin ve yang kategorileri ile de ilişkilendirilir (Bailey, 1982). Diyalektik yöntem, eski Avrupa, Hint ve Çin felsefi geleneklerinde merkezi yöntemlerden biri olarak doğanın, toplumun ve insanoğlu düşüncesinin gelişme

¹¹ Türkçe ve dünya dillerindeki cinsiyet görünümü ne şekilde varlık gösterdiğini detaylı olarak Caner Kerimoğlu ve Gökçe Doğan'ın 'Türkçede cinsiyet görünümleri ve Çağırışimsal zihniyet' makalesinde bahsedilmektedir.

ilkelerinin en genel doktrini olarak tanımlanır (Yeung, 2020). Bu doktrine göre var olan her şeyin iki kutupluluğa (erkek-kadın, karanlık-aydınlık, doğu-batı vs.) bölünmesi dünya gelişiminin kaynağı olarak belirlenir.

Dünya dilleri arasında bu ayırımlar bahsettiğimiz kategorizasyonlarla sınırlanmamaktadır. Amerikalı bilişsel dilbilimci G. Lakoff ve D. Dixon'un ünlü sınıflandırmasına göre Avustralya'daki Aborijinlerin Dyirbal dilinde erkekler kangurular, yarasalar ve ay ile kadınlar ise güneş, ateş, su ve tehlikeli nesnelere aynı kategoriye girmektedir (Lakoff, 1990). Dyirbal dilinde isimleri çeşitli kategorilere ayırmanın anlamsal nedenleri açık olmadığı gibi, bugün de cinsiyet kategorisi olan dillerde bu konu hâlâ tartışmaya açıktır. Lakin bu konu ile ilgili akıl yürütmemizde dil bilgisel cinsiyet sisteminin ortaya çıkmasıyla ilgili bazı varsayımları ortaya koyabiliriz. Örneğin, a. İlkel toplumların çevresindeki tüm nesnelere ve fenomenlere kişileştirme eğiliminde olmaları, kendileriyle kısmi özdeşleşmeleri isimlendirme sürecinde nesnelere cinsiyete göre kategorize edilmesini sağlar. Bu bakış açısına göre, cansız bir nesneye bir cinsiyet atamak bugün ne kadar anlamsız görünse de, protodil sisteminde, artık unutulmuş animistik dünya görüşüne göre oldukça olası bir durumdur. b. İlkel toplumlardaki kadın ve erkek konuşmalarında çeşitli (biyolojik/fizyolojik) sebeplerle oluşan boğumlanmadaki değişiklikler dil yapısını etkileyerek düzenli bir şekilde dil sisteminde görünmüştür. Bu görüşü daha önceki başlık altında değinilen fonetik düzeydeki cinsiyet farklılıkları göstermektedir. Böylece ilkel toplumların cinsiyete göre kategorize etme eğiliminin ortaya çıkmasının temelini dilin gelişiminin bir aşamasında, biyolojik cinsiyetin dil alanına simgesel olarak girmesi gerçeği olduğu düşünülebilir.

Hint-Avrupa dillerinin tarihsel analizi, dil bilgisel açıdan cinsiyet kategorisinin, isim kategorisinin oluşumundan daha sonra ortaya çıkan nispeten geç bir fenomen olduğunu göstermektedir. Bu kategori, dil ontolojisinin kâşifleri kabul edilen Antik Yunan filozofları Protagoras ve Aristoteles'in erkek, kadın ve nesne olmak üzere isimleri üç türe ayırt etmesi ile ortaya çıkmıştır. Aristoteles isimlerin biçim bakımından homojen olmadığını ilk fark eden Protagoras'ın gözlemlerinden yola çıkarak materyalist bir bakış açısını ortaya koymuş, dildeki bu kategorileri biyolojik farklılıkların yansıması biçiminde ele almıştır. Poetika'da Aristoteles, cinsiyet kategorisinin morfolojik yönüne atıfta bulunarak ekleri cinsiyetin göstergesi olarak değerlendirir (Butcher, 1922). Buradan yola çıkarak, Hint-Avrupa dillerinde dil bilgisel cinsiyet kategorisinin ortaya çıkma nedenlerini en eski toplumların cinsiyet üzerine kurulmuş dünya görüşlerine ve Antik Yunan filozoflarının diyalektik

anlayış çerçevesinde oluşan dil tanımlamalarına indirgeyerek özetlemek mümkündür. Türk dillerinde cinsiyet kategorileri sadece leksik düzeyde görülürken, gramer düzeyinde başka dillerin etkisiyle oluşan spesifik örnekler dışında (Arapça kökenli isimler Fahri, Fahriye gibi) Türklerin canlı/cansız dünya görüşüne ait olduklarını dil malzemeleri kanıtlamaktadır. Türk dillerinde cinsiyet belirlenimciliği leksik düzeyde cinsiyet işaretli sözler, terimler yoluyla kendini göstermektedir (Braun, 2000). Herhangi bir dil sistemindeki cinsiyete dayalı sözcüklerin akrabalık ilişkilerini ifade eden terminolojinin içinde olduğu söylenebilir. Örneğin, Kazak Türkçesindeki akraba terimleri, äke-baba, şeşe-anne etimolojik olarak farklı köklerden gelirken, Hint-Avrupa dil ailesine giren Rusçada akraba terimleri genellikle bir kökten cinsiyet gösteren ekler yoluyla oluşurlar: vnuk-erkek torun, vnučka-kız torun vs.

Bununla birlikte meslek adları da cinsiyet işaretli terimler biçiminde değerlendirilebilir. Birçok dildeki meslek adlarının cinsiyetler arasındaki ilişki ile ilgili olarak ortaya çıktığı varsayılmaktadır. İnsan gelişimin ilk aşamalarından beri varsayılan kadın ve erkek mesleki uzmanlıklarının ayırımı dilde farklı meslek adlarının da oluşumunu sağlamıştır. Bu bağlamda eski toplumlarda bazı mesleklerin sadece erkeğe, bazılarının ise sadece kadınlara ait olduğu söylenebilir. Örneğin, ebelik (midwifery) Eski Sakson dilinde “doğumda yardımcı olan kadın” anlamına gelen M.Ö. 40.000 yıl öncesi paleolitik çağa kadar uzanan bir meslek türü olarak kadın mesleği sayılmaktadır (Barnawi vd., 2013). Fakat tarihsel açıdan erkeklerin profesyonel faaliyetlerde önceliğe sahip olması sebebiyle kadınlara ait meslek adları yazılı kaynaklarda erkeklere ait olanlardan daha az görülmektedir. Hatta çağdaş toplumlarda kadın meslek adlarının erkek meslek adlarından türediğini dil malzemeleri göstermektedir. Örneğin, Kazak Türkçesinde Kazak topraklarına Sovyet Birliği'nin iktidarı gelene kadar Kazak erkeklerinin sergilediği “bürkitçi” (kartal ustası), “aňşı” (avcı), “küyşi” (kavalcı) gibi meslekler Kazak kadınlarıyla ilişkili değildi (Bozekenov, 2017). Birçok toplumun kadınları gibi Kazak kadınları da genellikle ev işleriyle uğraşarak, çocuklarını yetiştirerek çoğu zamanını evde geçirdikleri için profesyonel seviyede meslek sahibi olma imkânları yoktu. Bunun nedeni kadınların biyolojik alt yapıyla doğrudan ilişkilidir. Kadının farklı bir biyolojik (doğurganlık) özelliğine sahip olması insanoğlunun tarihi gelişim sürecinde kadının toplumdaki sosyo-kültürel statüsünü ve rolünü belirtmekle beraber insanlığın tarihsel gelişimini de etkilemiştir. Biyolojik faktörler erkek ve kadın arasındaki toplumsal

hijerarşiyi oluşturarak insanın cinsiyete göre atfettiği görev ve davranışları şekillendirdi. Bu şekillendirme süreci dil kullanımlarını da doğrudan etkiledi.

Çağdaş İngilizcede meslek terimlerinin erkeğe veya kadına ait olduğu cinsiyet belirten ekler sayesinde anlaşılır: “actor/actress”; Türkiye Türkçesinde ise diğer Türk lehçelerde olduğu gibi cinsiyeti belirten sözcükler sayesinde oluşur: “kadın oyuncu/erkek oyuncu” gibi. Kazak Türkçesinin söz varlığında yer alan “oyuncu” anlamına gelen “sahnager” kelimesi olmasına rağmen Rusçanın etkisiyle “aktrisa/aktyor” sözcükleri işlek olarak kullanılmaktadır. Bu tür alıntı sözcüklerin kadın erkek cinsiyet farklılıkları içermeyen dillerin söz varlığında yer almasının sebebi başta modernizmin getirdiği erkek kadın eşitliği düşüncesiyle birlikte postmodern görüşler çerçevesinde oluşan feminist hareketlerin kazanımları sayesinde kadınların farklı meslekler edinebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Kadınların çeşitli meslekler edinebilmesinin, dilde az çaba harcama yasası nedeniyle dilin kendi yapısında olmayan cinsiyet içeren sözcükleri ve terimleri hazır şekilde alıntılanmasına neden olmuştur. Örneğin, Türkiye Türkçesindeki “müdür-müdire” gibi cinsiyet kategorisi içeren alıntı sözcükler Arapça kökenlidir. Türk dillerine farklı dillerden alıntı olarak giren meslek adlarında birçok örnek görülmektedir.

Antroponimler de konuşma sırasında cinsiyet özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sözcükler olarak cinsiyete göre çağırışım taşımaktadır. Antroponimler ülkeden ülkeye veya dilden dile farklı cinsiyet çağırışımına sahip olabilir. Birçok dilde antroponimlerdeki cinsiyet farklılıkları anlamsal olarak ayırt edilmektedir. Örneğin, Kazak kadınların isimleri çiçek, bitki, renk, Kazakları için kutsal olan hayvan adlarıyla ilişkili olarak güzelliği, hassasiyeti, kırılganlığı ve zarafeti ifade etmektedir: “Aysuwluw” (ay kadar güzel), “Gülbanu” (gül gibi kadın), “Aruw” (güzellik), “Aqbotu” (beyaz deve yavrusu) gibi. Kazak erkek isimleri ise erkeklerin fiziksel gücü, maddi refahı ön plana çıkararak, güç, cesaret, dayanıklılık kavramlarıyla ilişkili sözcükler barındırmaktadır (Bozekenov, 2017). Örneğin, “Temirhan” (demir kadar sert iktidar), “Janbolat” (çelik kadar canı olan), “Azamat” (mertebesi yüksek birisi) anlamına gelmektedir. Fakat nerdeyse tüm dil sistemlerinde cinsiyet çağırışımını taşımayan antroponimler de vardır. Cinsiyet çağırışımını taşımayan isimler birçok halkta özellikle Avrupa ülkelerinde ve ABD’de¹²

¹² Birçok modern ülkede, özellikle ABD’de, cinsiyet çağırışım taşımayan isimlerin popülaritesi yıldan yıla artmaktadır. 2018 de New York Post’un bebek isimleri arasındaki yeni eğilimler hakkında yayınladığı bir makale; genç nesil ebeveynlerin çocuklarına giderek daha fazla sıra dışı, örneğin şehir adları, film karakterleri, mevsimleri ile ilişkili olan gündem isimleri verdiğini belirtmektedir (URL-1).

yaygındır. Bu tür antroponimler genellikle başka bir dilden alıntı olarak giren veya bazı ekstra dilsel (sosyal-politik) etkenler sayesinde cinsiyet tarafsızlığını kazanan isimlerdir. Örneğin, Arapça kökenli “Kadriye” kadın isimi “Kadri” erkek isimden türediği gibi İtalyancada da “Andrea” Yunanca “Andreas” erkek isimden türeyerek birçok Hint-Avrupa dillerinde kadın adı olarak algılanmaktadır. Cinsiyet çağrışımları taşımayan isimlerin artan popüleritesinin nedeni gündem toplumsal problemlere yönelik cinsiyetler arasındaki sınırlarını silmektedir. Bu eğilim her alanda kendini göstermektedir. Nispeten yakın zamanda yalnızca kadın veya erkek ayrıcalığı olarak kabul edilen fenomenler artık her iki cinsiyet için de mevcuttur.

Sonuç

İnsan merkeziliği, dilin, cinsiyet özellikleri de dâhil olmak üzere toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini yansıttığı düşüncesiyle ilişkilidir. Dil, toplumsal cinsiyet göstergelerinin yoğun biçimde kullanıldığı alanlardan biri olduğundan, dil işleyişinin dilsel modeli, bir yandan bireyin fizyolojik ve psikolojik özellikleriyle diğer yandan sosyal (kültürel, etno-zihinsel), ekonomik (belirli bir gruba, sınıfa, alana ait) faktörlerin etkisiyle kodlanmaktadır. Böylece insanlar dünyanın zihinsel resminde bulunan cinsiyet davranış normlarını diline yansıtmaktadır. Bu makalede bahsettiğimiz yansımalar çeşitli dil sistemlerinde farklı düzeylerde (fonetik, morfolojik, leksik) görülmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımların dillere farklı biçimde yansımalarının kaynaklarının da şunlar olduğu savunulabilir: 1. Dilin ses düzeyindeki cinsiyet göstergeleri genellikle kadın ve erkek biyolojik ve fizyolojik alt yapısından kaynaklanan cinsiyet farklılıklardır. Bu farklılıklar kadın ve erkek konuşma stillerini oluşturarak bütün dil sistemini etkilemektedir. 2. Dil sisteminin içindeki cinsiyet göstergelerini içeren gramer kategorileri ise toplumun diyalektik dünya algılayışı üzerine kurulmuş dilsel kalıplardır. Bu, iki kutuplu dünya görüşünü içeren dilsel kalıpların insan gelişiminin ilk aşamalarından beri var olduğunu ve dil bilimsel cinsiyet kategorisinde esas unsur olarak yer aldığını göstermektedir. 3. Dilin leksik düzeyinin, toplumsal cinsiyet göstergelerini anlamsal çağrışımlarında içermesi leksik boyutun, üstün cinsiyet işaretli düzey olduğunu göstermektedir. Dil metaforik-metonimik yapıdaki göstergeler sistemi olarak toplum aracılığıyla cinsiyet işaretli anlam kazandığından toplumsal olarak toplumsal cinsiyet kuramları çerçevesinde incelenmektedir.

Kaynakça

- Ackrill, John Lloyd (1963). *Aristotle's Categories and de Interpretatione (Translation with Notes)*. Oxford: Clarendon Press.
- Alpatov, V. M. & Kryuchkova, T. B. (1980). O muzhskom i zhenskome variantah yaposkogo yazıka. *Voprosy Yazıkoznaniya*, 3. Moskva, 58-68.
- Al-Wer, Enam Essa (1991). *Phonological Variation in the Speech of Women from Three Urban Areas in Jordan*. Doctoral Dissertation. Colchester: University of Essex.
- Anders, Sari M. van (2013). "Beyond Masculinity: Testosterone, Gender/Sex and Human Social Behavior in a Comparative Context". *Front Neuroendocrinol*, 34: 198-210.
- Bailey, Charles-James. N. (1982). *On the Yin and Yang Nature of Language*. Ann Arbor: Karoma Publishers Inc.
- Barnawi, Najla et al. (2013). "Midwifery and Midwives: A Historical Analysis". *Journal of Research in Nursing and Midwifery (JRNM)*, 2(8): 114-121.
- Bem, Sandra Lipsitz (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Bornstein, Kate (2016). *Gender Outlaw: On Men, Women and the Rest of Us*, New York: Vintage Books.
- Bozekenov, Taurbek (2017). "Yer men ayel ortaq antroponimderdin şıǵuw uaji men damu procsesi". *Qaz UU Habarşısı, Filologiya Seriyası*, 2: 356-360.
- Braun, Freiderike (2000). "Gender in the Turkish Language System". *Turkic Languages*, 4: 3-21.
- Burnley, David (1992) *The History of the English Language*, London: Longman.
- Butcher, Samuel Henry (1922). *The Poetics of Aristotle*. London: Macmillan and Co. Limited.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Cameron, Deborah (1992). *Feminism and Linguistic Theory*. New York: St. Martin's Press.
- Campbell, Lyle (1997). *American Indian Languages: The Historical Linguistics of Native America*. New York: Oxford University Press.

- Çelik, Adil (2022). *Türk Folklorunda Levirat*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Chandler, Daniel (2002). *Semiotics The Basics*. New York: Routledge.
- Chapkis, Wendy. (2013). "The Trouble with Mary Jane's Gender". *Humboldt Journal of Social Relations*, 35: 71-88.
- Cixous, Hélène (1976). "The Laugh of the Medusa". Trans. Cohen K. & Cohen P. *Journal of Women in Culture and Society*, 1(4): 875-893.
- Coates, Jennifer (2013). *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. London: Routledge.
- Corbett, Greville G. (2013). "Sex-based and Non-sex-based Gender Systems". *The World Atlas of Language Structures Online*. Eds. M. S. Dryer & M. Haspelmath. Leipzig, GE: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 20-24.
- de Beauvoir, Simone (2009). *The Second Sex*. Trans. Constance Borde & Sheila Malovany Chevallier. New York: Vintage Books.
- de Saussure, Ferdinand (1959). *Cours de Linguistique Générale*. Paris: Payot.
- Deaux, Kay & Major, Brenda (1990). "A Social-Psychological Model of Gender". *Theoretical Perspectives on Sexual Difference*. Ed. D. Rhode. New Haven, CT: Yale University Press, 89-99.
- Deely, John N. (2010). *Semiotic Animal: A Postmodern Definition of Human Being Transcending Patriarchy and Feminism to Supersede the Ancient and Medieval "Animal Rationale" along with the Modern "Res Cogitans"*. South Bend: St. Augustine's Press.
- Dixon, Robert M. W. (1991). *The Endangered Languages of Australia, Indonesia and Oceania*. Oxford: BERG.
- Dorofei, Y. O. (2009). "Genderniye stereotipy v antichnosti. Ucheniye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. Vernadskogo". *Seriya: Filosofiya, Kulturologiya, Politologiya, Sosiologiya*, 22(2): 66-109.
- Dubois, Betty Lou & Crouch, Isabel (1975). "The Question of Tag Questions in Women's Speech: They Don't Really Use More of Them, Do They?". *Language in Society*, 4(3): 289-294.
- Dunn, Michael (2000). "Chukchi Women's Language: A Historical Comparative Perspective". *Anthropological Linguistics*, 42(3): 305-328.
- Eakins, Barbara Westbrook & Eakins, Rollin Gene (1978). *Sex Differences in Human Communication*. Boston: Houghton Mifflin.

- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally (1992). *Communities of Practice: Where Language, Gender, and Power All Live*. Berkeley: Berkeley Women and Language Group.
- Eco, Umberto (1976). *A Theory of Semiotics*. Ed. Thomas A. Sebeok. Bloomington USA: Indiana University Press.
- Fishman, Pamela M. (1983). "Interactions: The Work Women Do?". *Language, Gender, and Society*. Eds. B. Thorne et al. Rowley, MA: Newbury House, 89-101.
- Flax, Jane (1987). "Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory". *Journal of Women in Culture and Society*, 12(4): 621-643.
- Franceschina, Florencia (2005). *Fossilized Second Language Grammars: The Acquisition of Grammatical Gender*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Frye, Douglas et al. (1995). "Theory of Mind and Rule-based Reasoning". *Cognitive Development*, 10(4): 483-527.
- Graddol, David & Swann, Joan (1989). *Gender Voices*. Cambridge: Blackwell Publications.
- Gumperz, John J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Henley, Nancy M. & Kramarae, Cheris (1991). "Gender, Power, and Miscommunication". *Miscommunication and Problematic Talk*. Ed. N. Coupland et al. New York: Sage Publications Inc, 18-43.
- Holmes, Janet (1985). "Sex Differences and Miscommunication: Some Data from New Zealand". *Cross-Cultural Encounters: Communication and Miscommunication*. Ed. John B. Pride. Melbourne: Rivers Seine, 149-178.
- Irigaray, Luce (1985). *This Sex Which is not One*. Trans. Catherine Porter. New York: Cornell University Press.
- Jakobson, Roman (1978). *Six Lectures on Sound and Meaning*. Trans. John Mephram. UK: The Harvester Press Limited.
- Jespersen, Otto (1922). *Language, Its Nature, Development and Origin*. London: George Allen & Unwin.
- Jespersen, Otto (1926) *Lehrbuch der Phonetik*. Leipzig und Berlin: Verlag von B.G. Teubner.

- Kerimoğlu, Caner ve Doğan, Gökçe (2015). “Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 38: 143-178.
- Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy (1978). *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kottak, Conrad Phillip (2014). *Antropoloji. İnsan Çeşitliliğinin Önemi*. Çev. İzzet Duyar. Ankara: De-Ki Yayınevi.
- Kristeva, Julia (1981). “Oscillation Between Power and Denial”. Trans. Marilyn A. August. *New French Feminisms: An Anthology*. Eds. Elaine Marks & Isabelle de Courtivron. Boston: University of Massachusetts Press, 165-168.
- Labov, William (1963). “The Social Motivation of Sound Change”. *Word*, 19(3): 273-309.
- Labov, William (1991). “The Intersection of Sex and Social Class in the Course of Linguistic Change”. *Language Variation and Change*, 2(2): 205-254.
- Lacan, Jacques (1973). *Le Séminaire, Livre XI. Les Quatre Concepts Fondamentaux de Lapsychanalyse*. Paris: Éditions de Seuil.
- Lacan, Jacques (1977). *Écrits, A Selection*. Trans. Alan Sheridan. New York: W. W. Norton & Company.
- Lakoff, George (1990). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Illinois: The Univ. of Chicago Press.
- Lakoff, Robin (1975). *Language and Women’s Place*. New York: Harper and Row.
- Lieberman, Stephen J. (1977). *The Sumerian Loanwords in Old-Babylonian Akkadian*. Missoula. Montana: Scholar Press.
- Maltz, Daniel N. & Borker, Ruth A. (1982). “A Cultural Approach to Male-Female Miscommunication”. *Language and Social Identity*. Ed. John J. Gumperz. UK: Cambridge University Press, 363-380.
- Mastropavlou, Maria & Tsimpli, Ianthi Maria (2011). “The Role of Suffixes in Grammatical Gender Assignment in Modern Greek”. *Journal of Greek Linguistics*, 11(1): 27-55.
- Mead, Margaret (2003). *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Perennial an Imprint of Harper Collins Pub.

- Meillet, Antoine (1903). *Introduction a l'etude Comparative des Langues Indo-europeennes*. Paris: Hachette.
- Morris, Charles (1946). *Signs, Language, Behavior*. New York: Prentice-Hall, Inc.
- Murray, Charles (2020). *Human Diversity: The Biology of Human Gender, Race and Class*. New York: Twelve an Imprint of Hachette Book Group.
- O'Barr, William M. & Atkins, Bowman K. (1980). "Women's Language? or Powerless Language?". *Women and Language in Literature and Society*. Eds. Sally McConnell-Ginet et al. London: Oxford University Press, 93-110.
- Peirce, Charles Sanders (ed.) (1998). *The Essential Peirce (1893-1913): Selected Philosophical Writings, Vol. 2*. Bloomington: Indiana University Press. S. 625.
- Rochberg-Halton, Eugene & McMurtrey, Kevin (1983). "The Foundations of Modern Semiotics: Charles Peirce and Charles Morris". *American Journal of Semiotics*, 2(1-2): 129-156.
- Schultz, Muriel (1990). "The Semantic Derogation of Women". *The Feminist Critique of Language*. Ed. Deborah Cameron. London: Routledge, 134-147.
- Sebeok, Thomas A. (1977). *A Perfusion of Signs*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Shapiro, Michael (2002). "Aspects of a Neo-Peircean Linguistics: Language History as Linguistic Theory". *The Peirce Seminar Papers: Essays in Semiotic Analysis, Vol. 5*. Ed. Michael Shapiro. New York & Oxford: Berghahn Books, 108-125.
- Shibamoto, Janet S. (1985). *Japanese Women's Language*. New York: Academic Press.
- Short Susan et al. (2013). "Sex, Gender, Genetics, and Health". *American Journal of Public Health*, 103(1): 93-101.
- Smith, Anthony (1997). *İnsan Yapısı ve Yaşam*. Çev. Erzen Onur ve Nida Tektaş. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Spender, Dale (1980). *Man-Made Language*. London: Routledge & Keegan Paul.
- Stoller, Robert J. (1968). *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York: Routledge.

- Tannen, Deborah (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: William Morrow.
- Totman, Conrad (2005). *A History of Japan*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Trudgill Peter J. (1974). *The Social Differentiation of English in Norwich*. England: Cambridge University Press.
- URL-1. "Why Gender-neutral Baby Names are on the Rise". <https://nypost.com/2018/03/21/why-gender-neutral-baby-names-are-on-the-rise/> (Erişim: 05.02.2022).
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Wu, Ke & Childers, D. G. (1991). "Gender Recognition from Speech. Part 1: Coarse Analysis". *The Journal of the Acoustical Society of America*, 90(4): 1828-1840.
- Yeung, Tak-lap. (2020). "Two Conceptions of Harmony in Ancient Western and Eastern Aesthetics: Dialectic Harmony and Ambiguous Harmony". *Journal of East-West Thought*, 10(2): 65-82.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Zemskaya, E.A. vd. (1993). "Osobennosti muzhskoi i zhenskoi rechi. Russkiy yazık v ego funkcionirovanii". *Kommunikativno pragmaticheskiy aspekt*. Moskva, 224-241.
- Zimmerman, Dean H. & West, Candace (1975). "Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation". *Language and Sex: Difference and Dominance*. Eds. Thorne, B. & Henley, N. Massachusetts: Newbury, 105-129.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*